

Karaburun Yarımadası (İzmir) Mezar Taşları Envanteri 2004 yılı Çalışmaları: Çullu Köyü

Sedat EMİR*/ Nilgün KİPER**

ANAHTAR SÖZCÜKLER / KEYWORDS

Mezarlık, mezar taşı, kitabe, kırsal miras, kırsal yerleşmeler, kültür envanteri

Cemetery, gravestone, inscription, rural heritage, rural settlements, cultural inventory

ÖZET / SUMMARY

Mezar taşları yalnızca ölenin kimliğini bildiren kişisel kimlik belgeleri değil, aynı zamanda ait oldukları fiziki çevrenin tarihsel topografyasında önemli yeri olan kültür varlıklarıdır. Karaburun Yarımadası yerleşmelerinde mimari mirasın saptanması ve belgelenmesi amacıyla yapılan çalışmalar, mezar taşı kitabelerinin bu kırsal yerleşmeler için birinci derecede önemli yazılı kaynaklar olduğunu göstermiştir. Özellikle kırsal yerleşmelerde bu mirasın korunmasının ve belgelenmesinin ivedilik gerektiren bir husus olduğu ilgili çevreler tarafından bilinmektedir. TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi çerçevesinde yürütülen bu projenin amacı yarımada köylerindeki mezarlıkların ve mezar taşlarının saptanması ve envanterinin oluşturulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ayrıntılı ilk çalışmalar Çullu köyünde gerçekleştirilmiştir. Çullu köyünün 16. yüzyılda Yörük aşiretlerinin iskânı ile kurulduğu düşünülmektedir. Bugün köyün mezarlığı harap durumda ve ciddi düzeyde kayıplara uğramış olmasına karşın, günümüze ulaşan mezar taşlarının tarih

Gravestones are not only sources of personal information about the identity of the dead, but also cultural properties with an important place in the historical topography of the built environment to which they belong. The field studies carried out in the last two years in order to explore and document the architectural heritage of Karaburun Peninsula have revealed that the inscriptions of gravestones is one of the primary written sources for studying rural settlements. It is well known that this rural heritage has to be protected and documented urgently. The aim of this project, undertaken within the Cultural Inventory Project of Turkish Academy of Sciences, is to make an inventory of the cemeteries and gravestones in villages of the Peninsula. The preliminary survey was realized in Çullu, a village considered to be founded by the settlement of yörük tribes possibly at the end of the sixteenth century. Since the cemetery of the village was plundered of its gravestones after the evacuation of the village, which is now entirely in ru-

* Yrd. Doç. Dr. Sedat EMİR (Poje Yürütücüsü)/ Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ) Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü İZMİR

** Arş. Gör. Nilgün KİPER (Poje Yürütücü Yardımcısı)/ İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) Mimarlık Fakültesi İZMİR

ve sanat tarihi açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu raporda envantere ilişkin veriler ortaya konurken mezar taşı kitabeleri birer yazılı kaynak olarak ele alınmış ve özellikle kimlik bilgileri değerlendirilmiştir. Mezar taşlarının içerdiği yazılı bilgilerin diğer yazılı belge ve fiziki verilerle birlikte değerlendirilmesi halinde hem yerleşmelerin hem de yarımada'nın tarihine ışık tutabileceği düşünülmektedir.

GİRİŞ

Mezar taşları envanter projesi, Karaburun Yarımadası Yerel Gündem 21'e bağlı Karaburun Yarımadası Yerleşme ve Mimarlık Tarihi Çalışma Grubunun Temmuz 2003 ve Temmuz - Ağustos 2004 dönemlerinde yapmış olduğu araştırmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve Çullu köyü kırsal mimarlık envanteri çalışmalarına paralel olarak yürütülmüştür. Grubun öncelikli hedefi Karaburun Yarımadası kırsal yerleşmelerinin kültürel ve tarihsel mirasını saptamak ve belgelemektir. Bu miras içinde önemli bir yere sahip olan mezar taşları TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi çerçevesinde ayrı bir envanter projesi olarak ele alınmıştır.

Envantere konu olan mezarlığın bulunduğu Çullu köyü Karaburun Yarımadasının kuzeyinde, Karaburun ilçe merkezine yaklaşık 1 km mesafededir. Köy 200-250 m yükseklik aralığında, Foça ve Midilli Adasını gören bir yamaç üzerinde yer seçmiştir. 19. yüzyıl öncesine ait resmî kayıtlarda adına rastlanmakla birlikte, cami inşa kitabesinde görülen 1607 yılı, köyün en geç 16. yüzyıl sonlarında meskûn durumda olduğunu düşündürmektedir. *Çullu* adı ve diğer bazı ipuçları köyün ilk sakinlerinin bir Yörük cemaatine mensup olduklarını göstermektedir. Yarımada'nın bütününde olduğu gibi bağcılık ve zeytinciliğin köyün tarihinde en önemli tarım faaliyeti olduğu bilinmektedir. 1949 yılında yaşanan deprem sonrasında alınan bir kararla köy 1953 yılında Karaburun ilçe merkezine taşınmıştır. 1831 yılından 1935 yılına kadar yapılan nüfus kayıtları, köydeki hane sayısının 50'nin altında kaldığını göstermektedir¹.

Köyün boşaltılması ile başlayan süreçte gerek bakımsızlıktan gerekse yapı elemanlarının sahiplerince sökülüp götürülmesinden dolayı yapılar yıkılmaya terk edilmiştir. Karaburun Yarımadasında bulunan camiler arasında önemli bir yeri olduğu düşünülen Çullu Camisi (env. no: K16.C5.1) de bugün harap durumdadır. Çullu Mezarlığı (env. no: K16.C5.2), köyün kuzey ucunda, deniz manzarasına en hâkim noktada konumlanmış olan caminin dört tarafını sarmıştır (lev. 2: res. 1; ayrıca bkz. s. 178: lev. 2, şek. 2). Hazîre ve mezarlık da 1950 yılından sonra gerçekleşen tahribattan fazlasıyla etkilenmiştir.

ins, the existing gravestones have become more valuable for historical studies. In this report the inscriptions of gravestones have been regarded as a written source and particularly their identity information has been examined. Considering the information engraved on the gravestones together with the other written documents and the physical data will no doubt contribute to illuminating the history of both the Peninsula and its settlements.

Çullu Mezarlığı üç bölümden oluşmaktadır. Mezarlığın zaman içindeki genişlemesinin bölümler halinde olduğu düşünülmektedir. İlk bölüm caminin giriş ve doğu cephelerini saran hazîredir. Hazîre bir duvarla çevrilmiştir. Caminin doğu duvarının hemen yanında yatır olduğu rivayet edilen bir mezar bulunmaktadır. Bu çalışmada "Doğu Mezarlığı" olarak adlandırılan ikinci kısım ise caminin doğu ve güney yönünü sarmıştır. Bahsedilen her iki bölümde yer alan mezarlıkların konumu, cami ve çevresini gösteren yerleşim şemasında tespit edilmiştir (lev. 1: şek. 1). Mezarlığın özellikle doğu yönü manzaraya hâkimdir. Batı Mezarlığı (bkz. s. 180: lev. 2, şek. 2) ise daha geniş bir alana yayılmıştır ve bu kısmın Doğu Mezarlığının dolmasından sonra açıldığı düşünülmektedir. Batı ve Doğu mezarlıkları, camiye köye bağlayan yol ile birbirinden ayrılmıştır. Bugün en bakımsız durumda olan bölüm Batı Mezarlığıdır. Burada, anlaşılmayan nedenlerle hafriyat yapıldığı tespit edilmiştir. Mezarlıktaki anıtsal servi ağaçları kayda değer anıtsal örneklerdir (lev. 2: res. 2). Sahilden görünmeyen köy bu servilerin varlığı ile kendini belli etmektedir.

Yarımada'nın kayda değer mezarlıkları arasında yer alan Çullu Mezarlığının 1950'li yılların ortalarına kadar köy sakinlerinin de özeniyle bakılıp korunduğu, ancak köyün boşaltılmasından sonra mezar taşlarının bilinmeyen kişiler tarafından "birkaç gecede" toplanıp götürüldüğü söylenmiştir. Temmuz 2003 ve Temmuz - Ağustos 2004'te yerinde yapılan çalışmalarda elliye yakın mezar taşı tespit edilebilmiştir. Bunlardan sadece 30'u kitabelidir. Erken tarihli oldukları düşünülen kitablesiz mezar taşlarının tamamı yerindedir. Kitabeli 30 adet mezar taşının sadece 18'i özgün yerinde (*in situ*) olup diğerlerinin mezarlığın hangi bölümüne ait olduğu bilinmemektedir. Ayrıca Karaburun'da bir evin bahçesinde Batı Mezarlığından geldiği bilinen iki adet mezar taşı kaydedilmiştir. Özgün yerleri bilinmeyen kitabeli mezar taşlarından bir kısmı cami hazîresine taşınmış, bir kısmı ise yapılan araştırma sırasında Batı Mezarlığında bulunmuştur. Belgelenen az sayıdaki mezar taşı 18. yüzyıldan 20. yüzyıl başına kadar uzanan geniş bir zama-

na tanıklık etmektedir. Mezar taşlarının bu kadar az sayıda oluşu dikkate alınırca, yapılan tahribatin Çullu ve yakın çevresinin tarihi açısından ne derece önemli bir kayba neden olduğu anlaşılabilir. Çullu ve Karaburun halkının manevi kayıpları ise bu tahribatin diğer önemli boyutudur.

2004 yılı envanter çalışmalarında Çullu köyünde bulunan tüm mezar taşları ve kitabeleri tek tek belgelenmiş, camî önündeki hazîre ile camî çevresindeki mezarlık planları ayrıca çıkarılarak mezar taşlarının konumları belirlenmiş, kitabelerin ilk okumaları yerinde yapılmış ve mezar taşları fotoğrafla belgelenmiştir. Mezar taşlarının belgelenmesine ve konumlarının saptanmasına yönelik çalışmalarda Hakan Arsan, H. İbrahim Alpaslan ve Zeynep G. Teket görev almışlardır. Mezar taşlarının fotoğraflanmasında fotoğraf sanatçısı Ümit Kırdil'in önemli katkıları olmuştur. Kitabelerin ön transkripsiyonları Nilgün Kiper, nihai transkripsiyonlar ise Dr. Efdal Sevinçli tarafından yapılmıştır. Arazi çalışmalarının sürdürülmesine katkılarından dolayı Karaburun Yarımadası Yerel Gündem 21 Sekreterliğine, Karaburun Belediye Başkanlığına ve Karaburun Kaymakamlığına teşekkür ederiz.

MEZAR TAŞI KİTABE METİNLERİNE DAİR DEĞERLENDİRME

Kitabe metinlerinin inceleneceği bu bölümde tespit edilebilen 30 adet kitabeli mezar taşı değerlendirmeye alınacaktır. Bir mezar taşı kitabesinde yer alan temel öğeler sırasıyla yakarış, dua, kimlik, dua isteme ve tarih öğeleridir (Laqueur 1997: 80-81). İncelenen kitabelerin hepsinde bu temel öğelerin tümüne rastlanmamıştır. Bu öğeleri bütünüyle içeren kitabe sayısı 10'dur ve bunlar 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın birinci yarısına ait kitabelerdir. İlk dönem kitabelerde genellikle yakarış bölümü, son dönem kitabelerde de "merhum(e)" ve "mağfur(e)" sözleri ile ifade edilen dua (hayırla anma) kısmına yer verilmemiştir. Bu öğelerin eksik veya fazla olması satır veya kelime sayısı ile doğrudan ilişkili değildir. Son döneme ait kitabelerde kimlik bilgileri içinde akraba isimlerine daha fazla yer ayrılması, ölen kişinin ismini "merhum" ve "mağfur"dan mahrum bırakmıştır.

Bu bölümde kitabe metinleri iki kısımda ele alınacaktır. Birinci kısımda mezar taşı sahibinin ismi ile baba, ağabey, eş, oğul gibi yakınlarının isimleri, ölüm yılı, unvan veya lâkapları içeren kimlik bilgileri değerlendirilecektir. İkinci kısımda ise kitabede yer alan yakarış, dua etme, dua isteme biçimleri incelenmektedir.

KİMLİK BİLGİLERİ

Mezar taşlarında belirtilen ölüm yıllarına bakıldığında H 1113 (1702) okunan en eski tarihtir. H 1325 (1907) yılına ait iki mezar taşı ise en yakın zamana aittir. Eldeki mezar taşı sayısı az olmakla birlikte, iki yüzyıllık süre içindeki değişimlere dair bazı saptamalar yapılabilecektir. Hem metinlere, hem de mezar taşı figür ve bezemelerine ilişkin daha sağlıklı bir değerlendirme yapmak üzere, yarım yüzyıllık aralıklar belirlenerek mezar taşlarının zamana göre dağılımlarına bakılmıştır (çizelge 1).

18. yüzyılın ilk yarısında mezar taşlarında önemli bir yığılma görülmektedir. 19. yüzyıla ait mezar taşlarının ise belirli yıllarda toplanmayıp bir yüzyıla yayıldığı söylenebilir. Kadın ve erkeklere ait mezar taşlarının birbirine yakın sayılarda olması bu yönde yapılacak değerlendirmeler için olumlu bir durumdur.

Mezar taşında hem mezar taşı sahibinin, hem de bu kişileri niteleyen yakın akrabalarının isimleri bir araya getirildiğinde çok sayıda kişinin ismi ortaya çıkmaktadır. Daha çok sayıda mezar taşı bugüne ulaşmış olsaydı, bazı ailelerin soy ağaçları çıkarılabilirdi. Kimlik bilgileri içinde dikkate değer olanlar ölen kişiye veya yakınına ait olan lâkap ve unvanlardır (EK 2: çizelge 3-4). *Paşa, Beşe, Emir, Ağa, Beg (Bey), Molla, Hacı* erkeklere ait tespit edilen unvanlardır. Bu unvanlara sahip kişilerin bir köy yerleşmesinde bulunuyor olması bazı soru işaretleri doğurmaktadır. H 1153 (1740/1741) yılına ait Paşa unvanlı iki mezar taşı bu anlamda en dikkate değer olanlardır. Özellikle 18. yüzyılda daha çok askeri veya yüksek düzeyde devlet görevlilerine verilen bu unvan bize Hüseyin Paşa ile Mustafa Paşa'nın Ahurlu veya Ege Denizinde görevli buldukları sırada vefat etmiş ve Çullu Mezarlığına defnedilmiş olabileceğini düşündürmüştür. İki mezar taşının da aynı tarihli ve

Çizelge 1. MEZAR TAŞLARININ YARIM YÜZYILLIK DÖNEMLERE GÖRE DAĞILIMI

Dönem	Mezartaşı kitabe tarihleri (Hicri)	Erkek	Kadın	TOPLAM
18. yy 1. yar	1113, 1116, 1123, 1140, 1153 (4), 1154, 1160 (2)	9	2	11
18. yy 2. yar	1188, 1192, 1210	2	1	3
19. yy 1. yar	1220, 1222, 1257, 1260, 1262	2	3	5
19. yy 2. yar	1276, 1278, 1282, 1284, 1293, 130(?), 1302, 1303, 1313	4	5	9
20. yy başı	1325 (2)	1	1	2

aynı tarzda işlenmiş olması ayrıca dikkat çekicidir (lev. 3: res. 7-8). Çeşme mezar taşlarına dair incelemesinde Aydoğan Demir 1740, 1741, 1762, 1765, 1784, 1785, 1788 yıllarına ait mezar taşlarının dikkat çekici sayıda olduğunu belirtmiş, aynı yıllarda İzmir’de veba görüldüğü² ve Çeşme’deki kişilerin ölüm nedenlerinin de veba olabileceği yönünde bir değerlendirme yapmıştır (Demir 1996: 15). Bu bilgi her iki paşanın ölüm nedenlerinin veba olabileceğini akla getirmektedir. Hüseyin ve Mustafa paşalardan kısa bir süre sonra vefat ettiği anlaşılan (1741/1742) “Karabağlı İsmail Beşe”nin de Çullu sakinlerinden olmadığı açıktır. *Beşe* unvanı konusunda uzmanlar arasında bir fikir birliği sağlanamamakla birlikte Karabağlı İsmail’in Karaburun’da görev yapan bir yeniçeri olduğu söylenebilir. Laqueur, İstanbul mezarlıklarında yaptığı araştırmada *Beşe* unvanının sıklıkla yeniçeriler için kullanıldığını belirtmiştir (Laqueur 1997: 88). Aydoğan Demir de makalesinde, *Beşe* unvanı yer alan mezar taşlarının Çeşme Kalesinde görev yapmış yeniçerilere ait olabileceğini yazar (Demir 1996: 11).

H 1222 (1807/1808) tarihli “Emîr Hüseyin’in kızı merhûme Şerife Hatice”ye ve H 1293 (1876) tarihli “Danacı Mustafa Beg kerimesi Hadice”ye ait mezar taşlarında geçen “Emîr” ve “Beg” unvanına sahip kişiler bölgede varlık ve söz sahibi olsa gerek. Köy yerleşimine ilişkin yapılan arazi çalışmaları sırasında “Emirler”e ait olduğu söylenen bazı konut ve bahçelerin olduğu saptanmıştır ki, bunlar yan yana parsellerde, köyün en güney ucunda ve yüksek noktada yer almaktadır (bkz. s. 178: lev. 2, şek. 2). Aynı alanda “Emirler kuyusu” adı verilen bir de kuyuya rastlanmıştır. Çullu sakinlerinden olan Emirler ailesi ile Emîr Hüseyin’in bir bağlantısı olmalıdır. Ağa unvanının da köyde mal mülk sahibi insanlar için kullanılan bir hitap tarzı veya bir saygı ifadesi olduğu düşünülebilir. H 1257 (1841/1842) tarihli Hatce Hanıma ait mezar taşından babası Abdî Ağa’nın, 18. yüzyıl sonu veya 19. yüzyıl başında Çullu’da varlık gösteren bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Elli yıl sonrasına (H 1313) ait bir mezar taşında ise bu kez karşımıza “Ali Ağa” ismi çıkmaktadır. H 1303 (1895/1896) tarihli mezar taşının sahibi Gülsüm Hanım’ın oğlu Karamanlı Halil Efendi ise idari görevi olan bir kişi olabilir.

Paşa, *Beşe* gibi yönetici ve askeri sınıfa mensup, *Efendi*, *Bey* gibi kentsoylu kişilere ait oldukları düşünülen unvanlara Çullu Mezarlığında rastlanması pek çok soruyu akla getirmektedir: Her şeyden önce mezarlıkta kitabesinde bu tür unvanlar yazılı kaç mezar taşı vardı? Çok sayıda olma olasılığı var mıdır? Varsa, bu unvanlara sahip kişiler neden Çullu Mezarlığına defnediliyordu? Karaburun İskeleyi denizcilerin çok uğradığı bir iskele miydi? Yakın denizlerde vefat eden denizciler için burası bir son durak olarak belirlenmiş olabilir mi? Öyle ya Çullu Mezarlığı denizi seyreden bir mezarlıktır. Bu soruların cevabını şu aşamada bulmak mümkün görünmüyor. Öte yan-

dan Ahurlu ve çevresinde yaşayan, görece varlıklı ve eğitilmiş kişiler Çullu Mezarlığına defnedilmeyi vasiyet etmiş olabilirler. Mezarlığın manzaraya hâkim bir noktada olması böylesi bir tercihin nedeni olabilir. Daha önemlisi, kitabesinde konumu “benzeri olmayan ferah bir yer”³ olarak övülen bir caminin yanında olmasıdır. Çullu Camisi, Ahurlu-Saip çevresinde belirlenen en eski tarihli camidir. Caminin hazîresinde bir yatırın olması gibi unsurlar da cami ve çevresine özel bir vurgu yapıldığını göstermektedir.

Otuz mezar taşı kitabesi içinde *molla* (monla) unvanına sahip üç isim belirlenmiştir. *Molla* âlimlere, kadınlara veya medrese talebelerine verilen bir unvandır. Demir’e göre *molla* sıfatına sahip olanlar okumuş, eğitilmiş kimselerdir ki, Çeşme’de çok sayıda kadın ve erkeğin bu sıfatla anıldığını belirtmiştir (Demir 1996). H 1140 (1727/1728) tarihinde vefat eden “Molla Ali” Çullu’da 18. yüzyıl başında eğitilmiş kişilerin olduğunu göstermektedir. Bu mezar taşı minimalist üslubuyla da, tespiti yapılanlar arasında tek örnek olma özelliğini taşımaktadır (lev. 3: res. 6). H 1188 (1774/1775) tarihli “Molla Halil oğlu Hâcı Ahmed”e ve H 1260 (1844) tarihli “Hasan oğlu Molla Süleyman”a ait mezar taşları da farklı dönemlerde bu unvanı taşıyan kimselerin Çullu’da yaşadığını göstermektedir.

Mezar taşlarında *Hâcı* sıfatıyla anılan kimselerin, hac görevini yerine getirebilecek düzeyde varlıklı oldukları söylenebilir. Farklı dönemlere ait mezar taşında bu sıfatla anılan dört kişi tespit edilmiştir. Bunlardan ikisinin Karaburun’un diğer köylerinden olduğu anlaşılmaktadır. Ölen kimselerin babaları olduğu belirtilen “Salman[dan] Hâcı Ömer” (H 1192) ve “Hisarcıklı Hâcı Mehmed” (H 130?) söz konusu hâcilerdir. “Molla Halil oğlu Hâcı Ahmed” (H 1188) ve “Kara Hasan’ın ... oğlu Hâcı Hüseyin” (H 1278) ise Çullu’nun varlıklı ailelerine mensup olmalıdırlar. Hâcı Hüseyin’e ait mezar taşı (lev. 4: res. 23) Caminin güneybatı duvarının önünde bulunan ulu bir servi ağacının altındadır ve camiye gidenlerin kolaylıkla görebileceği bir konumdadır. Mezar taşının görece seçkin konumu sahibinden kaynaklanıyor olmalı. Hâcı Ahmed’e ait olan mezar taşının (lev. 3: res.14), işçiliğindeki özen ve üslubuyla 18. yüzyıla ait mezar taşları arasında öne çıkması da bir varlık göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Bazı kitabelerde kişilerin mensup oldukları cemaati ifade ettiği düşünülen lâkaplar tespit edilmiştir. “Karaoğlan oğlu Hüseyin” (H 1262), “Kara oğlu Ali” (H 1276), “Kara Hasan’ın ... oğlu Hâcı Hüseyin” (H 1278) ve “Kara Hasan oğlu Halil oğlu Halil”e (H 1325) ait olan mezar taşlarında “Karaoğlan”, “Kara” gibi lâkaplara rastlanmıştır. Bu lâkaplar aynı zamanda Yörük cemaatine ait isimlerdir. Türkiye’nin çalışmasında Kara, Karalar, Karaoğlan, Karaoğlanlı cemaatlerinin Sığla Sancağına yerleştirildikleri belirtilmiştir (Türkay 2001: 410, 414). Nitekim *Çullu* da Karaburun’a gelip yerleştikleri belirtilen bir Yörük cemaatinin adıdır (Türkay 2001:

262). 15. yüzyılda İzmir kazasında geniş bir sahaya yayılmış olan Karacakoyunlu aşiretine bağlı önemli oymaklardan birinin adının da Çullu olması (Sümer 1999: 201), Çullu ve Kara isimleri arasında önemli bir bağlantı olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Kara sıfatının Yörükler arasında bir kahramanlık ifadesi olarak kullanıldığı da bilinmektedir.

H 1284 (1867/1868) ve H 1313 (1895/1896) tarihli iki mezar taşı kitabesinde "Ayvalı", H 1303 (1885/1886) tarihli mezar taşı kitabesinde de "Karamanlı" lâkaplarına rastlanmıştır. Bu iki lâkap köyün tapu kayıtlarında soy ismi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu verilere dayanarak köye muhtemelen 18. yüzyıl sonlarında ve 19. yüzyılda, Karaman ve Ayvalık'tan (Rumca kimi belgelerde eski adı Kydonia olan Ayvalık'ın *Ayvalı* biçiminde yazıldığını görüyoruz) gelip yerleşenlerin olduğu söylenebilir. Yer adlarına işaret eden lâkaplardan diğer ikisi de "Salman" ve "Hisarcıklı"dır. Hisarcık Çullu'ya yakın komşu köydür, Salman ise Karaburun'un batısında yer alan başka bir köyün adıdır. Yeniçeri olduğu sanılan (bkz. s. 192) Karabağlı İsmail Beşe'nin geldiği yer hakkında bir tahmin yapmak zordur⁴.

Yıllara göre kitabe metni içinde unvan, lâkap, akrabalık ilişkilerinin belirtilmesinde farklılıklar gözlenmektedir. 18. yüzyılın ilk yarısına ait mezar taşlarında ölenin yakın akrabaları genellikle belirtilmemiştir. Bu döneme ait metinler oldukça kısa tutulmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oğlu (veya mahdumu), kızı (veya kerimesi), zevcesi, vâlidesi gibi akrabalık derecesini gösteren kelimelerle birlikte ölen kişinin ismi, yakınlarının ismi ile anılmaya başlanmıştır. Pek çok kitabede ölen kişi birinci dereceden tek yakını ile belirtilirken, 19. yüzyılın ikinci yarısına ve 20. yüzyıl başlarına ait kitabelerde zaman zaman ikinci akrabanın isminin de yer aldığı görülür. "Ayvalı oğlu Mustafa oğlu Mehmed" (H 1284), "Ayvâz oğlu Ali zevcesi Münire" (H 1302), "Kara Hasan oğlu Halil oğlu Halil" (H 1325), "Abdurrahman oğlu Hasan Kerimesi Gülsüm" (H 1325) bu şekilde belirtilmiş isimlerdir. Çok sayıda isimle nitelendirme tarzı iki nedenden kaynaklanıyor olabilir: Kişilerin aile geçmişlerinin o yerde ne kadar geriye gittiğini ifade etmek birinci neden, ölenin dedesinin veya kadınların kayın-atasının köyde veya çevrede daha tanınan bilinen insanlar olması ikinci neden olabilir. Ölen kişilerin çocuk yaşta olmalarının, genç olan babaları yerine dedelerinin ismiyle anılmalarını gerektirmiş olması da muhtemeldir.

MEZAR TAŞI KİTABELERİNDE YAKARIŞ, DUA, DUA İSTEME SÖZ VE KALIPLARI

Yakariş bölümünde, Allah'ın adı anılmaktadır: "Hüve'l-mu'in", "Hüve'l-Hayy", "Hüve'l-Bâkî" sözlerinin okunduğu anma biçimleri, Çullu mezar taşı kitabelerinde yer alan ifadelerdir. Yakariş sözlerine ilk defa 1805 tarihli mezar taşında rastlanmıştır. 18. yüzyılın ilk yarısına ait mezar taşlarında metinler o

kadar kısa tutulmuştur ki, yakariş sözüne bile yer verilmemiştir. Bu konuda Laqueur de "erken dönem mezar taşlarında yakariş bölümünün çoğunlukla eksik olduğu"nu belirtir (Laqueur 1997: 83). 18. yüzyılın ikinci yarısında ise bu döneme ait üç mezar taşında "Ah min-el-mevt [ah acı ölüm]" sözleriyle, Tanrı yerine ölüme seslenilmiştir. "Ah mevt [ah ölüm]" veya "Ah min-el-mevt" serzenişine 19. yüzyıl kitabelerinde de rastlanmıştır. Laqueur, yine İstanbul'un mezar taşlarından yola çıkarak "Osmanlı'nın son zamanlarında yakariş bölümünde ölümden duyulan üzüntünün ve şikâyetin yer aldığı" ifadelerle rastlandığına değinmiştir. Söz konusu ifade biçiminin ölümü hoş karşılayan geleneksel İslâmî bakış açısının tersine, ölenin arkasında bıraktığı acıyı dile getirdiğine dikkat çekmiştir. Bu ifade biçiminin Batı etkisinde ortaya çıktığına dair açıklaması (Laqueur 1997: 83) ise ilginç bir yorumdur. Çullu'da bu ifadenin görülmesi kentlerdeki alışkanlıkların bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Yer aldığı taşların sahiplerinin unvanlarına bakıldığında molla ve hacı olanlarına rastlanması, bu sözlerin tercih edilmesi için Laqueur'un söz ettiği bir bilinçten kaynaklanmadığını göstermektedir. Türk toplumunun ölüm karşısında duyduğu acıyı değişik biçimlerde ifade ettiği görülebilir, Anadolu folklorunda görülen ağıtlar bunun en güzel örneğidir. "Ah acı ölüm" serzeniş de bir bakıma ağıttır.

Mezar taşlarında dua ve dua isteme öğelerinin vazgeçilmez öğeler olduğu görülmektedir. Ölenin hayırla anılmasını ifade eden "merhum(e)" en sık kullanılan sözdür. 19 mezar taşında bu söz yer alır. Tespit edilen en erken tarihli (H 1113, H 1116 ve H 1123) mezar taşlarında "Kad mâte'l-merhum" ifadesi geçmektedir. "Merhum ve mağfur(e)" kalıbı ise altı kitabede tespit edilmiştir. Hayırla anma ifadelerine 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yer verilmediğine yukarıda değinilmişti. Bilindiği gibi ölenin ruhu için *fâtiha* istenmesi mezar taşı kitabelerinin en vazgeçilmez bölümüdür. Ancak, en erken tarihli bu üç mezar taşı kitabesi istisnalar arasındadır, her üçünde de *fâtiha*'ya yer verilmemesi bir rastlantı olmalıdır. Söz konusu mezar taşlarında ölüm tarihinin ay adı (sırasıyla Zilkâde, Sefer ve Ramazan) ile birlikte verilmiş olması dikkat çekici bir durumdur. Ay isimlerine diğer mezar taşlarında rastlanmamıştır. İlk üç kitabe arasındaki bu benzerlikler, mezar taşlarının aynı ustanın elinden ya da aynı atölyeden çıktığını göstermektedir. Nitekim H 1113 ve H 1123 tarihli mezar taşlarının aynı biçimde işlenmiş olması bu görüşü doğrulamaktadır (lev. 3: res. 3, 5).

MEZAR TAŞLARINDA BEZEME VE BAŞLIKLAR

Daha önce de belirtildiği gibi elde bulunan az sayıda mezar taşının geniş bir zaman dilimine yayılıyor olması, karşımıza farklı işçilik ve usulları olan örnekler çıkarmaktadır. Bir köy mezarlığında bulunan bu örnekler, zaman içindeki dönüşümleri gözlemle-

me şansı vermektedir.

Kitabeli mezar taşlarının 14'ü bütünüyle sağlam durumdadır. Diğerlerinin ise genellikle ayak veya tepelik bölümlerinde kırılmalar görülmüştür. Erkekler için ait olan 18 mezar taşından 9'unda başlık bulunmakta, 6'sında başlıkları ya çıkarılmış veya kırılmış bir halde boyun kısımları kalmıştır. Diğer üçünün ise boyun kısmı da kırılmıştır. Bütün mezar taşları içinde metin kısmı (şahidesi) kırılmalarla tahrip olmuş 6 mezar taşı bulunmaktadır. Mezar taşlarında aşırı neme maruz kalmalarından dolayı kısmen veya yoğun biçimde mantarlaşmalar görülmüştür. Bu tür bir tahribattan büyük oranda korunmuş mezar taşı sayısı ise sadece 8'dir.

H 1113 (1702) tarihli mezar taşının başlığı büyüklüğü ile belirgin biçimde farklılaşmaktadır (lev. 3: res. 3). Gövde ve kitabe kısmı ve hatta söz dizilişi bakımından benzerlik gösteren H 1123 (1711) tarihli mezar taşının başlığının, kaybolmasına rağmen (lev. 3: res. 5), H 1113 tarihli taşın başlığına benzediği kolaylıkla tahmin edilebilir. Merhum Mustafa Paşa ile Hüseyin Paşa'nın aynı tarihli (H 1153) mezar taşları da birbirinin benzeridir (lev. 3: res. 7-8). Başlık ve gövde kısmı yekpare olan bu taşlar bütünüyle korunmuş olmalarıyla da önemlidirler. Birbirine benzeyen diğer iki başlık ise H 1188 (1774/1775) ve H 1192 (1778) tarihli olanlardır (lev. 3: res. 14; lev. 4: res. 15). Bu başlıklar öncekilere göre daha basıktır. H 1262 (1845/1846) ve H 1278 (1861/1862) tarihli olan taşların başlıkları da birbirine benzer ve daha basit formdadır (lev. 4: res. 21, 23). H 1284 (1867/1868) tarihli mezar taşının başlığı bir festir (lev. 5: res. 25). 19. yüzyılda fes Osmanlı'nın günlük yaşamında yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir. Laqueur İstanbul'da mezar taşlarında fes kullanımının özellikle 1826 yılından sonra yaygınlaştığını belirtmektedir (Laqueur 1997: 156-157). Çullu'da 19. yüzyılın ikinci yarısında fesin görülmesi, kentlerde ortaya çıkan alışkanlıklardan ne kadar çabuk etkilendiğini göstermesi açısından önemli olmalıdır. Ancak bu tarihten önce fesli örneklerin Çullu Mezarlığında olup olmadığını bilmiyoruz. Fesli bir diğer taş ise H 1325 (1907) tarihli ve bir öncekiyle benzer formdadır (lev. 5: res. 32). Fes başlıklı mezar taşlarının çocuk veya gençlere ait oldukları da söylenebilir. Çünkü her iki mezar taşında ölen kişi, baba ve dede isimleri ile birlikte anılmaktadır. Babalarının genç olması, köyde daha yaşlı ve saygın olan dedelerinin isimlerinin belirtilmesini gerektirmiş olabilir. Kitabesiz ve daha erken döneme ait oldukları düşünülen taşlarda başlıkların oldukça büyük kavuklardan olduğu görülmüştür (lev. 5: res. 34-35). Eldeki örnekler bakarak erkek başlıklarının zaman içinde küçüldükleri söylenebilir. Bu durumun, gövde/kitabe kısmının genişlemesi ve uzamasıyla da doğrudan ilişkisi olmalıdır.

Kadınlara ait mezar taşlarının süslemeleri dikkat çekicidir. Kadınlara ait en eski iki mezar taşı H 1160 (1747) tarihlidir. Bu taşların da aynı ustanın eseri ol-

duğu görülmektedir. Saliha Kadın ve Aişe Kadın'a ait olan bu mezar taşlarının boyun kısmının üstünde ayrıca bir başlık olup olmadığı bilinmemektedir (lev. 3: res. 12-13) Aişe Kadın'ın mezartaşındaki bu kısım bir başlık olarak da düşünülebilir H 1222 (1807/1808) tarihli Şerife Hadice'ye ait taş, başlıklı ender kadın mezar taşı örneklerinden biridir (lev. 4: res. 18). Üçgen tepelikli ilk mezar taşı ise H 1210 (1795/1796) tarihlidir. "Selâmi kızı Fatma"ya ait olan bu mezar taşı cami figürlüdür (lev. 4: res. 16). Batı Anadolu'da 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren pek çok yerleşimde cami figürlü mezar taşlarının örneklerine rastlanmaktadır⁵. Çeşme mezarlığında saptanan ilk örneği 1745 yılına aittir (Daş 1996a: 21-32). Foça'da tespit edilen en eski tarihli örnek ise 1773/1774 tarihlidir (Daş 1996b: 61). Çullu Mezarlığında bulunan H 1220 (1805/1806) yılına ait "Hamza kızı Fatma"ya ait taş ise cami figürlülerin en minimalist örnekleri arasında değerlendirilebilir (lev. 4: res. 17).

Batı Anadolu'da, bir köy mezarlığında 18. yüzyılın sonundan itibaren Barok üslubunun yansımalarının görmek dikkate değer bir konudur. Alınlıklarda kullanılan palmet (lev. 4: res. 24, lev. 5: res. 26), enginar (lev. 5: res. 27), çiçek (lev. 5: res. 31) motiflerinin ustalıkla ele alındığı görülmektedir. Üçgen alınlığında güneşin sembolleştirildiği H 1257 (1841/1842) tarihli taş ise üzerinde düşünülmesi gereken bir örnektir (lev. 4: res. 19).

Kitabelerde yazının düzenlenmesi konusuna bakıldığında ise bir sürekliliği yakalamak pek mümkün görünmemektedir. 17 kitabede yazılar bir çerçeve içine alınmıştır. Bunların 16'sında her bir satır kartuş içine alınmıştır. Kartuşsuz olmakla birlikte yazıların ustalıkla işlendiği taşlar da bulunmaktadır (lev. 4: res. 15; lev. 5: res. 25; lev. 5: res. 30). Bu örnekler mezar taşlarının usta ellerde, ancak ucuza mal edilmek üzere daha az işçilik gerektirecek biçimde işlendiğini düşündürmektedir. Ustaca ancak az işçilik özelliği mezar taşı bütününde de gözlenen bir durumdur. 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yazı işçiliğinde olgunluk hissedilmeye başlar, bu dönemden itibaren metinlerin de uzadığı görülür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu envanter çalışmasının temel amacı Çullu gibi terkedilmiş ve tamamen korunmasız bir halde bulunan eski bir köy yerleşimine ait önemli birer tarihi belge ve sanat eseri, kısacası kültürel bir miras sayılan mezar taşlarının belgelenmesi ve değerlendirilmesidir. Ayrıca mezar taşlarının birer tarihi belge olarak nasıl değerlendirilebileceği ve nelere ışık tutabileceği de araştırılmaya çalışılmıştır. Elde kalan örneklerin, bir zamanlar var olduklarını bildiğimiz, bugünse nerede oldukları meçhul olan çok sayıda mezar taşını yeterince temsil edemediği düşünülmektedir. Daha sağlıklı sonuçların çıkarılması için Çullu mezar taşları ilk etapta yakın çevredeki (Hisar-

cık, Ahurlu, Saip, Ambarseki ve Bozköy'deki) mezar taşlarıyla, daha geniş bir çerçevede ise yarımada yerleşimindeki diğer mezar taşlarıyla bir arada değerlendirilmelidir. Karaburun'a ait mezar taşları

Foça, Çeşme, Urla gibi komşu ve bağlantılı ilçelerdeki örneklerle birlikte değerlendirildiğinde, kuşkusuz hem bölgesel bağlantılar hem de kırsal ve kentsel farklılıklar saptanabilecektir. ♪

NOTLAR

1. Yerleşmenin nüfus verileri için bkz. Işık 2002: 36-37 ve Telci ve Güntürkün 1996: 36-37.
2. Demir'in İzmir'de veba görülen yıllara ilişkin olarak referans gösterdiği kaynaklar şunlardır: Daniel Panzac, *La Peste dans l'Empire Ottoman 1700-1850*. Leuven, 1985 ve Elena Frangakis-Syrett, *The Commerce of Smyrna in the Eighteenth Century (1700-1820)*. Athens, 1992.
3. Kitabede "Bir ferah-câh olmuş kim teki yokdur" biçiminde ifade edilmiştir.
4. Bugün Gerence Körfezinde, Ildır köyünün karşısında yer alan küçük bir adanın adı Karabağ'dır. Ancak bu ada herhangi bir yerleşimi barındıracak büyüklükte değildir.
5. Batı Anadolu bölgesindeki cami figürlü mezar taşlarının toplu kataloğu için bkz. Tunçel 1989: 13 vd.

KAYNAKÇA

- DAŞ, Ertan
1996a "Çeşme Mezarlığındaki Mimari Tasvirli Mezar Taşları", *Sanat Tarihi Dergisi* VIII: 21-32. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- 1996b "Foça Osmanlı Mezarlığındaki Tasvirli Mezar Taşları", *Geçmişten Günümüze Foça Uluslararası Sempozyumu. 24 Ağustos 1996 Foça İzmir. Bildiriler*. 61-68. Ankara: Pelin Ofset.
- DEMİR, Aydoğan
1996. "Çeşme Mezar Taşları ve Tarihi Önemi", *Tarih ve Toplum* 26/155: 9-17. İstanbul: İletişim Yayınları.
- IŞIK, Şevket
2002 *Karaburun Yarımadası'nın Tarihsel Coğrafyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- LAQUEUR, Hans-Peter
1997 *Hüve'l-Baki: İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, çev. Selahattin Dilidüzgün. (Tarih Vakfı Yurt Yayınları 46). İstanbul: Tarih Vakfı.
- SÜMER, Faruk
1999 *Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destaneleri*. 5. baskı. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- TELÇİ, Cahit, Barış GÜNTÜRKÜN
1996 *Karaburun*. İstanbul: Egemen Matbaacılık.
[Bu kitap Cahit Telci'nin "20. Yüzyılın Başlarında (1900-1930) Karaburun" başlıklı yüksek lisans tezinin (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir, 1992) yayımlanmış biçimi olup, metin içindeki referanslar bu kitaba verilmiştir.]
- TUNÇEL, Gül
1989 *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- TÜRKAY, Cevdet
2001 *Başbakanlık Arşivi Belgelerine göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*. İstanbul: İşaret Yayınları.

EK 1: ÇULLU KÖYÜ MEZAR TAŞLARI ENVANTER LİSTESİ

Envanter no.	Tarih (Hicrî)	Kimlik bilgileri	Mezar taşı künyesi
K16.M2.1	1113	Âbid Beşe ibn-i Mustafa	ÇUL/HA-1702-y
K16.M2.2	1116	Hüseyin ibn-i Ahmed	ÇUL/DM-1704/05-y
K16.M2.3	1123	Ali bin Hüseyin	ÇUL/DM-1711-y
K16.M2.4	1140	Molla Ali	ÇUL/DM-1727/28-y
K16.M2.5	1153	Hüseyin Paşa	ÇUL/DM-1740/41a-y
K16.M2.6	1153	Mustafa Paşa	ÇUL/DM-1740/41b-y
K16.M2.7	1153	Ahmed	ÇUL/DM-1740/41c-y
K16.M2.8	1153	İbrâhim	ÇUL/DM-1740/41d
K16.M2.9	1154	Karabağlı İsmail Beşe	ÇUL/DM-1741/42-y
K16.M2.10	1160	Âişe Kadın	ÇUL/DM-1747a-y
K16.M2.11	1160	Sâliha Kadın	ÇUL/DM-1747b-y
K16.M2.12	1188	Molla Halîl oğlu Hâci Ahmed	ÇUL/HA-1774/75-y
K16.M2.13	1192	Salman Hâci Ömer oğlu Mustafâ	ÇUL/BM-1778-y
K16.M2.14	1210	Selâmî kızı Fatma	ÇUL/BM-1795/96-y
K16.M2.15	1220	Hamza kızı Fatma	ÇUL/BM-1805/06-y
K16.M2.16	1222	Emîr Hüseyin kızı Şerîfe Hadîce	ÇUL/BM-1807/08-y
K16.M2.17	1257	Abdi Ağa'nın kerimesi Hatce	ÇUL/BM-1841/42-y
K16.M2.18	1260	Hasan oğlu Molla Süleymân	ÇUL/BM-1844-y
K16.M2.19	1262	Karaoğlan oğlu Hüseyin	ÇUL/BM-1845/46-y
K16.M2.20	1276	Kara oğlu Ali	ÇUL/HA-1859/60
K16.M2.21	1278	Kara Hasan'ın oğlu Hâci Hüseyin	ÇUL/DM-1861/62-y
K16.M2.22	1282	Ahmed'in kerimesi Âişe	ÇUL/BM-1865/66-y
K16.M2.23	1284	Ayvalı oğlu Mustafa oğlu Mehmed	ÇUL/HA-1867/68
K16.M2.24	1293	Danacı Mustafa Beg kerimesi Hadîce	ÇUL/BM-1876-y
K16.M2.25	130?	Hisarcıklı Hâci Mehmed kerimesi Âişe	ÇUL/BM-1882/92
K16.M2.26	1302	Ayvâz (İvâz?) oğlu Ali zevcesi Münire	ÇUL/BM-1884/85
K16.M2.27	1303	Karamanlı Halîl Efendi vâlidesi Gülsüm	ÇUL/HA-1885/86
K16.M2.28	1313	Ali Ağa mahdûmu Ayvalı Mehmed	ÇUL/HA-1895/96
K16.M2.29	1325	Kara Hasan oğlu Halîl oğlu Halîl	ÇUL/HA-1907a
K16.M2.30	1325	Abd-ur-rahmân oğlu Hasan kerimesi Gülsüm Hânım	ÇUL/HA-1907b

EK 2: ÇULLU KÖYÜ MEZAR TAŞI KİTABELERİ: TRANSKRİPSİYONLAR VE DİZİNLER

Çizelge 2: KİTABE TRANSKRİPSİYONLARI (KAYNAK LİSTE), Kronolojik Dizin

Tarih	Kitabe transkripsiyonu ve künye
1113 (1702)	[1] Kad mâte'l-merhûm [2] Âbid Beşe ibn-i Mustafa [3] fi şehri-i Zilkâde [4] sene 1113 (ÇUL/HA-1702-y)
1116 (1704/1705)	[1] Kad mâte'l-merhûm [2] Hüseyin ibn-i [3] Ahmed fi şehri-i [4] Sâfer sene 1116 (ÇUL/DM-1704/05-y)
1123 (1711)	[1] Kad mâte'l-merhûm [2] Ali bin Hüseyin [3] r(?) fi Ramazân [4] sene 1123 (ÇUL/DM-1711-y)
1140 (1727/1728)	[1] Merhûm Molla [2] Ali rûhuna [3] fâtiha sene 1140 (ÇUL/DM-1727/28-y)
1153 (1740/1741)	[1] Merhûm Hüseyin [2] Paşa rûhuna [3] fâtiha [4] sene 1153 (ÇUL/DM-1740/41a-y)
1153 (1740/1741)	[1] Merhûm Mustafa [2] Paşa rûhuna [3] fâtiha [4] sene 1153 (ÇUL/DM-1740/41b-y)
1153 (1740/1741)	[1] Merhûm [2] ve mağfûr [3] [4] ulu (evli?) Ahmed [5] rûhuna [6] el-fâtiha [7] sene 1153 (ÇUL/DM-1740/41c-y)
1153 (1740/1741)	[1] Merhûm ve [2] mağfûr İbrâhîm [3] rûhuna fâtiha [4] sene 1153 (ÇUL/HA-1740/41d)
1154 (1741/1742)	[1] Merhûm [2] ve mağfûr Kara- [3] -bağlı İsmail Beşe [4] rûhuna fâtiha [5] sene 1154 (ÇUL/DM-1741/42-y)
1160 (1747)	[1] Merhûm ve mağfûr [2] Âişe Kadın [3] rûhuna [4] fâtiha [5] sene 1160 (ÇUL/DM-1747a-y)
1160 (1747)	[1] Merhûm ve mağfûre [2] Sâiha Kadın [3] rûhuna [4] fâtiha [5] sene 1160 (ÇUL/DM-1747b-y)
1188 (1774/1775)	[1] Ah min-el-mevt [2] Molla Halîl oğlu [3] merhûm Hâci Ahmed rûhuna [4] fâtiha sene 1188 (ÇUL/HA-1774/75-y)
1192 (1778)	[1] Ah min-el-mevt [2] merhûm ve mağfûr [3] Salman Hâci [4] Ömer oğlu [5] Mustafâ rûhuna [6] fâtiha sene 1192 (ÇUL/BM-1778-y)
1210 (1795/1796)	[1] Ah min-el-mevt [2] Selâmî kızı [3] merhûme Fatma [4] rûhuna fâ [5] tiha sene 1210 (ÇUL/BM-1795/96-y)
1220 (1805/1806)	[1] Hüve-l-mu'in [2] Hamza kızı merhûme [3] Fatma rûhuna fâtiha [4] sene 1220 (ÇUL/BM-1805/06-y)
1222 (1807/1808)	[1] Hüve-l-mu'in [2] Emîr Hüseyin'in [3] kızı merhûme Şerife [4] Hadice rûhuna [5] fâtiha sene 1222 (ÇUL/BM-1807/08-y)
1257 (1841/1842)	[1] Hüve-l-Bâkî sene 1257 [2] Abdî Ağa'nın [3] kerimesi Hatce [4] rûhuna fâtiha (ÇUL/BM-1841/42-y)
1260 (1844)	[1] Ah min-el-mevt sene 1260 [2] Hasan oğlu [3] merhûm Molla [4] Süleymân rûhuna fâtiha (ÇUL/BM-1844-y)
1262 (1845/1846)	[1] Sene 1262 [2] Karaoğlan oğlu [3] merhûm Hüseyin rûhuna [4] fâtiha (ÇUL/BM-1845/46-y)
1276 (1859/1860)	[1] Hüve-l-Hayy sene 1276 [2] ilâhî ente rahmâni [3] recâi minke gufrâni [4] velâ tehûz bi isyâni [5] Kara oğlu Ali [6] rûhuna fâtiha (ÇUL/HA-1859/60)
1278 (1861/1862)	[1] Hüve-l-Hayy sene 1278 [2] Kara Hasan'ın ... [3] oğlu merhûm [4] Hâci Hüseyin rûhuna [5] fâtiha (ÇUL/DM-1861/62-y)
1282 (1865/1866)	[1] Ah mevt sene 1282 [2] ilâhî ravza-i cenân [3] eyle makâmın emîn [4] Ahmed'in kerimesi [5] Âişe rûhuna fâtiha (ÇUL/BM-1865/66-y)
1284 (1867/1868)	[1] Hüve-l-Bâkî sene 1284 [2] Ayvalı oğlu [3] Mustafa oğlu [4] Mehmed rûhuna fâtiha (ÇUL/HA-1867/68)
1293 (1876)	[1] Hüve-l-Hayy sene 1293 [2] Danacı Mustafa Beg [3] kerimesi Hadice [4] rûhuna fâtiha (ÇUL/BM-1876-y)
130(?)...	[1] Hüvel- Bâkî sene 130(?)... [2] Hisarcıklı Hâci [3] Mehmed kerimesi Âişe [4] rûhuna fâtiha (ÇUL/BM-1882/92-Karaburun)
1302 (1884/1885)	[1] Ah min-el-mevt sene 1302 [2] Ayvâz (lvâz ?) oğlu Ali zevcesi [3] Münire rûhuna [4] rûhuna fâtiha (ÇUL/BM-1884/85-Karaburun)
1303 (1885/1886)	[1] Ah mevt sene 1303 [2] Karamanlı Halîl [3] Efendi vâlidisi [4] Gülsüm rûhuna [5] fâtiha (ÇUL/HA-1885/86)
1313 (1895/1896)	[1] Hüve-l- Bâkî sene 1313 [2] Ali Ağa mahdûmu [3] Ayvalı Mehmed rûhuna [4] fâtiha (ÇUL/HA-1895/96)
1325 (1907)	[1] Hüve-l- Bâkî sene 1325 16 Haziran [2] Kara Hasan oğlu [3] Halîl oğlu Halîl [4] rûhuna fâtiha (ÇUL/HA-1907a)
1325 (1907)	[1] Hüve-l- Bâkî sene 1325 [2] Abd-ur-rahmân oğlu [3] Hasan kerimesi Gülsüm [4] Hânım rûhuna fâtiha (ÇUL/HA-1907b)

Çizelge 3: UNVAN VE LÂKAP BELİRTİLEN KİTABELER, *Kronolojik Dizin*

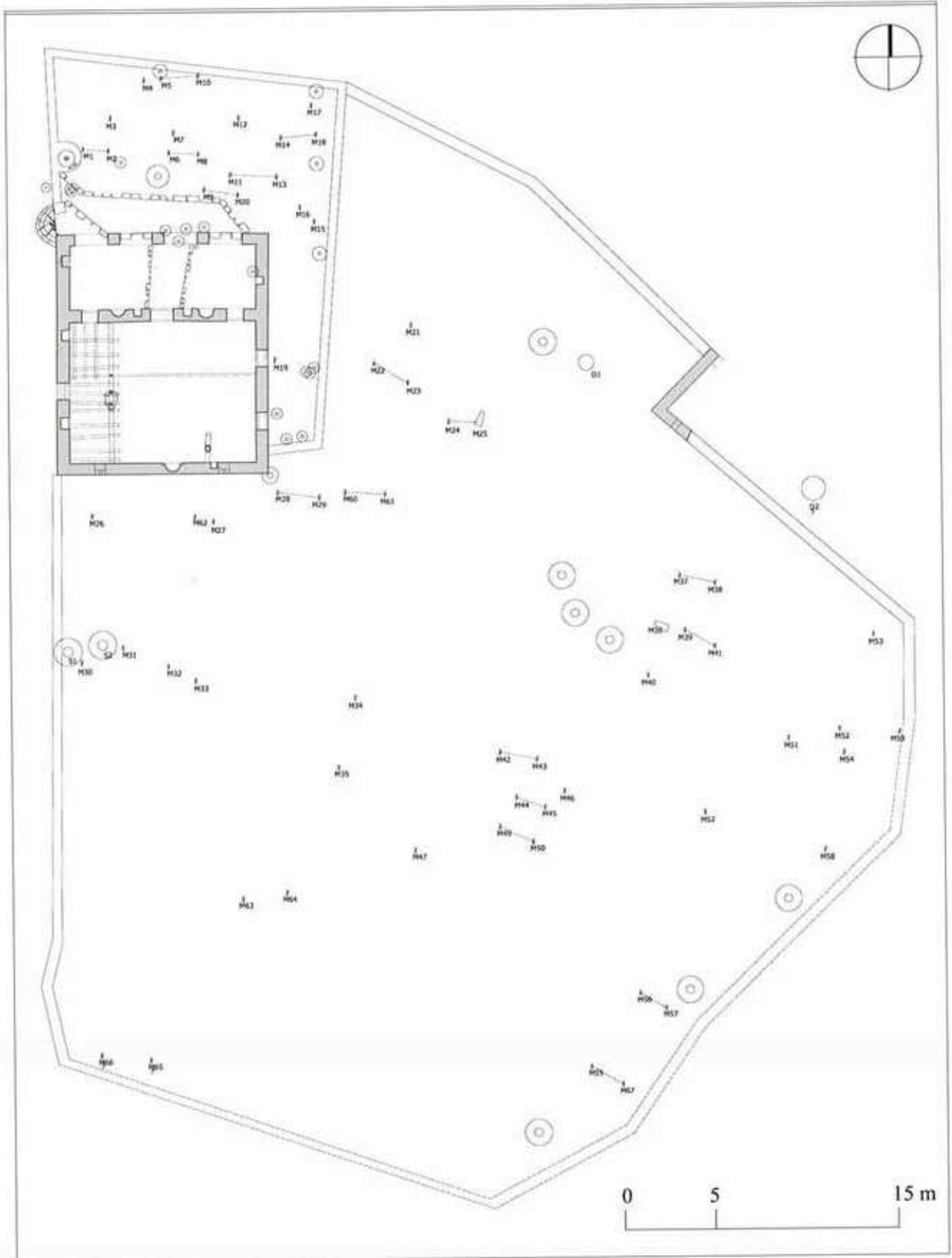
Tarih	Kitabe transkripsiyonu
1140 (1727/1728)	[1] Merhûm Molla [2] Ali rûhuna [3] fâtiha sene 1140
1153 (1740/1741)	[1] Merhûm Hüseyin [2] Paşa rûhuna [3] fâtiha [4] sene 1153
1153 (1740/1741)	[1] Merhûm Mustafa [2] Paşa rûhuna [3] fâtiha [4] sene 1153
1154 (1741/1742)	[1] Merhûm [2] ve mağfûr Kara [3] bağı İsmail Beşe [4] rûhuna fâtiha [5] sene 1154
1160 (1747)	[1] Merhûm ve mağfûr [2] Âişe Kadın [3] rûhuna [4] fâtiha [5] sene 1160
1160 (1747)	[1] Merhûm ve mağfûre [2] Sâliha Kadın [3] rûhuna [4] fâtiha [5] sene 1160
1188 (1774/1775)	[1] Ah min-el-mevt [2] Molla Halil oğlu [3] merhûm Hacı Ahmed rûhuna [4] fâtiha sene 1188
1192 (1778)	[1] Ah min-el-mevt [2] merhûm ve mağfûr [3] Salman Hacı [4] Ömer oğlu [5] Mustafâ rûhuna [6] fâtiha sene 1192
1222 (1807/1808)	[1] Hüve-l-mu'in [2] Emîr Hüseyin'in [3] kızı merhûme şerife [4] Hadice rûhuna [5] fâtiha sene 1222
1257 (1841/1842)	[1] Hüve-l-Bâkî sene 1257 [2] Abdi Ağa'nın [3] kerimesi Hatce [4] rûhuna fâtiha
1260 (1844)	[1] Ah min-el-mevt sene 1260 [2] Hasan oğlu [3] merhûm Molla [4] Süleymân rûhuna fâtiha
1262 (1845/1846)	[1] Sene 1262 [2] Karaoğlan oğlu [3] merhûm Hüseyin rûhuna [4] fâtiha
1276 (1859/1860)	[1] Hüve-l-Hayy sene 1276 [2] ilâhi ente rahmâni [3] recaî minke gufrâni [4] velâ tehûz bi isyâni [5] Kara oğlu Ali [6] rûhuna fâtiha
1278 (1861/1862)	[1] Hüve-l-Hayy sene 1278 [2] Kara Hasan'ın ... [3] oğlu merhûm [4] Hacı Hüseyin rûhuna [5] fâtiha
1293 (1876)	[1] Hüve-l-Hayy sene 1293 [2] Danacı Mustafa Beg [3] kerimesi Hadice [4] rûhuna fâtiha
130(?)...	[1] Hüve-l-Bâkî sene 130(?)... [2] Hisarcıklı Hacı [3] Mehmed kerimesi Âişe [4] rûhuna fâtiha
1313 (1895/1896)	[1] Hüve-l-Bâkî sene 1313 [2] Ali Ağa mahdûmu [3] Ayvalı Mehmed rûhuna [4] fâtiha
1325 (1907)	[1] Hüve-l-Bâkî sene 1325 16 Haziran [2] Kara Hasan oğlu [3] Halil oğlu Halil [4] rûhuna fâtiha

Çizelge 4: UNVAN VE LÂKAPLAR, *Sistemik Dizin*

Tarih	Kitabelerde geçen unvan ve lâkap				
1140 (1727/1728)			Molla		
1153 (1740/1741)	Paşa				
1153 (1740/1741)	Paşa				
1154 (1741/1742)	Beşe				
1160 (1747)					Kadın
1160 (1747)					Kadın
1188 (1774/1775)		Hacı	Molla		
1192 (1778)		Hacı			
1222 (1807/1808)	Emîr				Şerife
1257 (1841/1842)	Ağa				
1260 (1844)			Molla		
1262 (1844)				Kara	
1276 (1859/1860)				Kara	
1278 (1861/1862)		Hacı		Kara	
1293 (1876)	Beg				Danacı
130(?)...		Hacı			
1313 (1895/1896)	Ağa				
1325 (1907)				Kara	
1325 (1907)					Hânım

Çizelge 5: YER ADI BELİRTİLEN KİTABELER, *Kronolojik Dizin*

Tarih	Kitabe transkripsiyonu
1154 (1741/1742)	[1] Merhûm [2] ve mağfûr Kara- [3] -bağı İsmail Beşe [4] rûhuna fâtiha [5] sene 1154
1192 (1778)	[1] Ah min-el-mevt [2] merhûm ve mağfûr [3] Salman Hacı [4] Ömer oğlu [5] Mustafâ rûhuna [6] fâtiha sene 1192
1284 (1867/1868)	[1] Hüve-l-Bâkî sene 1284 [2] Ayvalı oğlu [3] Mustafa oğlu [4] Mehmed rûhuna fâtiha
130(?)...	[1] Hüvel-Bâkî sene 130(?)... [2] Hisarcıklı Hacı [3] Mehmed kerimesi Âişe [4] rûhuna fâtiha
1303 (1885/1886)	[1] Ah mevt sene 1303 [2] Karamanlı Halil [3] Efendi vâlidisi [4] Gülsüm rûhuna [5] fâtiha
1313 (1895/1896)	[1] Hüve-l-Bâkî sene 1313 [2] Ali Ağa mahdûmu [3] Ayvalı Mehmed rûhuna [4] fâtiha



Şek. 1. Çullu köyü: Cami (env. no. K16.C5.1), Hazire ve Doğu Mezarlığı, rölöve planı.

Levha 2



Res. 1. Çullu Camisi ve Doğu Mezarlığı, kuzeyden görünüş.



Res. 2. Çullu köyü cami yolu ve Doğu Mezarlığı.



Res. 3. H 1113 tarihli Abid Beşe ibni Mustafa'ya ait mezar taşı.



Res. 4. H 1116 tarihli Hüseyin ibni Ahmet'e ait mezar taşı.



Res. 5. H 1123 tarihli Ali bin Hüseyin'e ait mezar taşı.



Res. 6. 1140 tarihli Molla Ali'ye ait mezar taşı.



Res. 7. H 1153 tarihli Hüseyin Paşa'ya ait mezar taşı.



Res. 8. H 1153 tarihli Mustafa Paşa'ya ait mezar taşı.



Res. 9. H 1153 tarihli Ulu (?) Ahmed'e ait mezar taşı.



Res. 10. H 1153 tarihli İbrahim'e ait mezar taşı.



Res. 11. H 1154 tarihli Karabağlı İsmail Beşe'ye ait mezar taşı.

Res. 12. H 1160 tarihli Aîşe Kadın'a ait mezar taşı.

Res. 13. H 1160 tarihli Sâliha Kadın'a ait mezar taşı.

Res. 14. H 1188 tarihli Molla Halil oğlu Hacı Ahmed'e ait mezar taşı.



Levha 4



Res. 15. H 1192 tarihli Salman(dan) Hâcı Ömer oğlu Mustafa'ya ait mezar taşı.



Res. 16. H 1210 tarihli Selâmi kızı Fatma'ya ait mezar taşı.



Res. 17. H 1220 tarihli Hamza kızı Fatma'ya ait mezar taşı.



Res. 18. H 1222 tarihli Emîr Hüseyin'in kızı Şerîfe Hadîce'ye ait mezar taşı.



Res. 19. H 1257 tarihli Abdi Ağa'nın kerimesi Hatce'ye ait mezar taşı.



Res. 20. H 1260 tarihli Hasan oğlu Molla Süleymân'a ait mezar taşı.



Res. 21. H 1262 tarihli Karaoglan oğlu Hüseyin'e ait mezar taşı.



Res. 22. H 1276 tarihli Kara oğlu Ali'ye ait mezar taşı.



Res. 23. H 1278 tarihli Kara Hasan'ın oğlu Hâcı Hüseyin'e ait mezar taşı.



Res. 24. H 1282 tarihli Ahmed'in kerimesi Âişe'ye ait mezar taşı.



Res. 25. H 1284 tarihli Ayvalı oğlu Mustafa oğlu Mehmed'e ait mezar taşı.



Res. 26. H 1293 tarihli Danacı Mustafa Beg kerimesi Hadice'ye ait mezar taşı.



Res. 27. H 130(?) tarihli Hisarcıklı Hacı Mehmed kerimesi Aşe'ye ait mezar taşı.



Res. 28. H 1302 tarihli Ayvaz oğlu Ali zevcesi Münire'ye ait mezar taşı.



Res. 29. H 1303 tarihli Karamanlı Halil Efendi vâldesi Gülsüm'e ait mezar taşı.



Res. 30. H 1313 tarihli Ağa mahdümü Ayvalı Mehmed'e ait mezar taşı.



Res. 31. H 1325 tarihli Abd-ur-rahman oğlu Hasan kerimesi Gülsüm'e ait mezar taşı.



Res. 32. H 1325 tarihli Kara Hasan oğlu Halil oğlu Halil'e ait mezar taşı.



Res. 33. Hazirede yer alan rozetli mezar taşı.



Res. 34. Hazirenin doğusunda bulunan yatıra ait mezar taşı.



Res. 35. Doğu Mezarlığında bulunan sarklı mezar taşı.



Res. 36-37. Doğu Mezarlığında bir mezarda baş ve ayak taşı olarak kullanılan devşirme yapı elemanları.



Res. 38. Batı Mezarlığında bulunan ağaç betimli ayak taşı.

